

Helsingin Sanomain säätiölle

Projektin loppuraportti

Todenmukainen journalismi

Projektin johtaja: Heikki Kuutti, Jyväskylän yliopisto, Viestintätieteiden laitos, PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto, 040 576 7865, heikki.kuutti@jyu.fi

Muut tutkijat: Riitta Ollila, Ville Manninen, Eero Mäntymaa, Matleena Ylikoski, Markus Mykkänen

Todenmukainen journalismi- hankkeessa tarkasteltiin laaja-alaisesti toimitusten hankkimien ja julkistamien tietojen paikkansapitävyyttä. Arvioinnin kohteina olivat faktojen merkitys journalistisessa toiminnassa, lähdekritiikki ja lähteiden kriittinen hyödyntäminen tiedonhankinnassa, tietojen paikkansapitävyyden varmistaminen ja sen menetelmät, virheellisten tietojen läpinäkyvä oikaiseminen sekä toimittajien huolellisuuden ja tietojen paikkansapitävyyden merkitys journalismia kohtaan tunnettavalle yleisemmälle luottamukselle. Erillistarkastelun kohteena olivat ”totuuden” tulkinta ja merkitys Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sananvapausratkaisuissa ja pr-toiminnalta edellytetty todenmukaisuus. Lisäksi hankkeen yhteydessä toteutettiin kolme Jyväskylän yliopiston journalistiikan pro gradu –työtä, jotka käsittelevät todenmukaista verkkojournalismia, verkkovirheitä ja niiden korjaamista sekä blogikirjoittajien näkemyksiä toimitusten julkaisemien paikkansapitävyydestä.

Tutkimuksen lähdeaineistoa olivat aihealueen aiemmat tutkimukset ja verkkoviestintä, journalistien haastattelut valikoitujen suomalaistoimitusten varmistuskäytännöistä sekä tutustuminen yhdysvaltalaiseen *FactCheck*-järjestöön ja sen toimintatapoihin.

Tutkimuksen tuloksia

Tutkimuksen mukaan yksittäinen juttu selvittää enemmän tai vähemmän puutteellisesti käsittelemäänsä aihetta, kun tehdyt valinnat johtavat samalla vaihtoehtoisesti käytettävissä olevien tietojen karsintaan. Valintaan ja karsintaan vaikuttaa jutun käsittelemä teema, siihen liittyvä aihe ja aiheen käsittelyn näkökulma, jutussa hyödynnettävät lähteet, niille esitettävät kysymykset ja saadut vastaukset. Lisäksi joitakin tietoja painotetaan toisten kustannuksella.

Lähteiden kriittisessä tarkastelussa kiinnitetään huomiota niiden merkittävyyteen, olennaisuuteen, riippumattomuuteen, asiantuntemukseen ja tiedontasoon. Arvioinnin kohteena ovat esimerkiksi tietojen laatu, täsmällisyys, tarkkuus ja todistusvoima.

Usein lähteet jo sinällään ohjaavat asioiden selvittämistä ja jopa aihevalintoja. Myöskään kaikkia aiheita ei voida ottaa käsiteltäväksi, jos tarvittavia lähteitä ei ole olemassa tai niitä ei tavoiteta. Toisaalta vaikka lähteisiin saataisiinkin yhteys, tiedonhankinnan ongelmaksi jää, pystyykö toimittaja hankkimaan niiden kautta vastaukset aiheen selvittämisessä tarvittaviin kysymyksiin.

Tietoja hyödynnetään niiden sisällön tai muiden ominaisuuksien pohjalta jutun fakta-aineistona tai vakuuttavana näyttönä tulkintojen pohjalta esiin nostetuista huomioista. Juttukokonaisuuden ja asiayhteyksien tarkastelussa olennaisia arvioinnin kohteita ovat juttuun sisällytettyjen tietojen asiayhteydet, riittävyys ja puutteet, keskinäiset painotukset, esitysmuoto sekä tulkintojen ja argumentoinnin pohjalla oleva näyttö.

Viimeistellyn jutun todenmukaisuus riippuu siitä, mikä on juttuun lopulta sisällytettyjen tietojen suhde jutun ulkopuolelle karsittuihin tietoihin. Jotta juttu kuvailisi mahdollisimman onnistuneesti käsittelemäänsä aihetta, valittujen tietojen on oltava paitsi paikkansapitäviä ja olennaisia myös siihen riittävässä asiayhteydessä. Jutun paikkansapitämättömyys voi näkyä virheellisenä tai asian todellista merkitystä ylikorostavana, värittävänä, kärjistävänä tai provosoivana tietona. Lisäksi mielipide tai näkemys voidaan käsittää faktaväittämäksi, joka todellisuudessa onkin perätön tai johtuu siitä, että toimittaja on tulkinnut virheellisesti myös jutun paikkansapitäviä tietoja. Juttu voi kokonaisuutena antaa paikkansapitämättömän kuvan käsittelemästään aiheesta virheellisen asiayhteytensä pohjalta jos juttu sisältää aiheeseen kuulumattomia tietoja, jutusta puuttuu aiheen kannalta olennaisia tietoja, vähemmän tärkeitä tietoja korostetaan merkittävien kustannuksella tai keskenään vertailukelvottomia tietoja rinnastetaan tai verrataan toisiinsa. Lisäksi jutussa käsiteltäville asioille saatetaan synnyttää epätodellista kausaliteettia, tai toimittaja voi tehdä virheellisiä tulkintoja aiheen synnyttämästä kokonaiskuvasta.

Julkaistua juttua mahdollisesti koskevien virhetietojen tarkastelussa ja varmistamisessa on selvittävä tietojen lopullinen paikkansapitävyys ja luonne. Asiavirheiden sijasta kysymys voi olla esimerkiksi toimittajan tai haastateltavan esittämästä mielipiteestä tai tulkinnasta, johon ei useinkaan ole tarvetta puuttua jälkikäteen.

Käytännön toimitustyössä kaikkea tätä ei välttämättä tarkastella riittävän huolellisesti. Esimerkiksi lähteitä saatetaan valita niiden vaivattoman saatavuuden tai aiemmasta yhteystyöstä saatujen myönteisten kokemusten pohjalta tai jopa sattumanvaraisesti. Edelleen toimittajan hankkimien tietojen paikkansapitävyyttä ei välttämättä epäillä, ja hän voi tyytyä pelkästään lähteiden tarkkaan siteeraamiseen jutussa. Vastaavasti juttukokonaisuuden tarkastelu voi pohjautua pelkästään lähteiden monipuoliseen käyttöön ja niiden tarkkaan siteeraamiseen varsinaisen tietojen paikkansapitävyyden tarkastelun sijasta.

Tulosten julkistaminen

Projektin tulosten esittelytilaisuus *Kertooko media totuuden* järjestettiin 23.3.2015 Jyväskylän yliopistossa. Vilkkaaseen keskusteluun osallistuivat myös faktojen tarkistamiseen erikoistuneen Faktabaarin edustajat.

Tutkimushankkeen tulokset julkaistiin sekä painettuna että verkkomuotoisena Todenmukainen journalismi -kirjana. Lisäksi kirjaan sisältyneistä keskeisimmistä käytännön varmistusohjeista laadittiin erillinen verkkojulkaisu.

Heikki Kuutti (toim.): *Todenmukainen journalismi*. Jyväskylän yliopisto 2015
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/46081>

Heikki Kuutti: *Varmistusjournalismin työkäytännöt*. Jyväskylän yliopisto 2015 (Oheisjulkaisu Todenmukainen journalismi –kirjalle)
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/45701>

Hankkeen tiedottamiseksi rakennettiin kaksi julkaisualustaa:

Blogi: Todenmukainen journalismi <http://todjou.blogspot.fi/>

Facebook: Todenmukainen journalismi
<https://www.facebook.com/groups/518447964879000/>

Heikki Kuutti esitteli hankkeen tutkimustuloksia Mediatutkimuksen päivillä 4.4.2015 Vaasassa (Journalismin tila ja tutkimuksen anti). Lisäksi hän luennoi syksyllä 2013 ja 2014 aihealueesta journalistiikka-oppiaineen Uutistytön kursseilla Jyväskylän yliopistossa.

Tutkimushanke sai mediajulkisuutta ainakin seuraavissa yhteyksissä:

Lievemaa, Timo: *Kertooko media totuuden*. *Radio Jyväskylä* 13.3.2015
<http://www.radiojyvaskyla.fi/uutiset-ja-haastattelut/kertooko-media-totuuden/41/3647>

Kiviranta, Varpu: Yle Tietotulva sai vapaaehtoiset faktantarkistajat toimimaan. *Yle Uutiset* 18.10.2012.
http://yle.fi/uutiset/tietotulva_sai_vapaaehtoiset_faktantarkistajat_toimimaan/7255828

Hartio, Ilkka: Baarista löytyy totuus. *Keskisuomalainen* 24.3.2014

Uotila, Panu: Faktantarkastukseen kuuluu myös mittasuhteiden puntarointi. *Suomen Lehdistö* 3/2015
<http://www.suomenlehdisto.fi/blog/2015/04/29/suomen-lehdisto-32015/>

Muraja, Tuomas: Faktantarkastus valvoo median laatua. *Lööppi-Skuuppi* 2/2015 (SAL/HSY)

Erho, Nina: Mitä yleisö haluaa? *Journalisti* 7/2015
<http://www.journalisti.fi/artikkelit/2015/7/0.85756200-143210437643/>

Kuutti, Heikki: Toimittajat vain siteeraavat poliitikkoja. Blogikirjoitus *Faktabaarin* verkkosivustolla 2.4.2015

<http://faktabaari.fi/heikki-kuutti-toimittajat-vain-siteeraavat-poliitikkoja/>

Truthful journalism and what`s hampering it. *Journalism Research News* 25.3.2015

<http://journalismresearchnews.org/truthful-journalism-and-whats-hampering-it/>